

Agnieszka Łozińska-Piekarska*, Tomasz Dąbrowski**

Przepadek zwierzęcia w świetle orzecznictwa sądowego – analiza przypadku i postulaty *de lege ferenda* w celu podniesienia ochrony prawnej zwierząt

Animal forfeiture in the light of court jurisprudence – case study and *de lege ferenda* postulates to enhance the legal protection of animals

Abstract. The article aims to present the functioning of the institution of animal forfeiture under the Act of August 21, 1997 on animal protection. It is a repressive-preventive institution, which is closely related to the property rights of every citizen under the Constitution of the Republic of Poland.

At the beginning of the considerations, an attempt was made to define the concept of “animal forfeiture” and to indicate the legal basis for ruling on this legal measure. The types of animal forfeiture occurring under the Act are presented and the circumstances determining their ruling identified. The analysis is extended to include the presentation of cases of application of this institution taken from court rulings and supported by statistical data regarding their adjudication. An interesting aspect of the article is the presentation of resolutions of City Councils, which were declared invalid by the Provincial Administrative Court to the extent that they were inconsistent with the Animal Protection Act.

Extensive legal considerations, reinforced by case law and analysis of statistics, have made it possible to present *de lege ferenda* postulates with regard to raising the level of protection of animal rights. One of the proposals is to combine the institution of forfeiture with a total ban on animal ownership, as well as to articulate in the law the justification for ordering the forfeiture of an animal’s carcass.

* Kazimierz Puławski University of Radom, Poland | Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Puławskiego w Radomiu, Polska, <https://orcid.org/0000-0003-1028-1814>, e-mail: a.piekarska@uthrad.pl.

** Kazimierz Puławski University of Radom, Poland | Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Puławskiego w Radomiu, Polska, <https://orcid.org/0000-0001-6184-140X>, e-mail: t.dabrowski@uthrad.pl.

The article is an attempt to present legal solutions that will enhance the legal protection of animals. As shown in the article, this measure is used relatively rarely. Statistics show that it was applied in only 21.5% of the cases analyzed. Such results may raise legitimate doubts, since most animals against which crimes have been committed are still under the care of their perpetrators, which should undoubtedly change.

Keywords: animal – forfeiture – protection

Wprowadzenie

Przepadek jest instytucją prawa karnego *sui generis* o charakterze represyjno-prewencyjnym. Jest on powiązany z fundamentalnym prawem własności i polega na pozbawieniu właściciela przysługującego mu prawa w związku ze spełnieniem się dyspozycji poszczególnych norm prawnych przewidzianych w Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt¹.

Choć przepadek jako taki jest instytucją dobrze opracowaną na gruncie prawa karnego, to w niewielu analizach poświęcono więcej uwagi jego szczególnej odmianie, jaką jest przepadek zwierzęcia, dlatego temat ten stał się przedmiotem poniższych rozważań.

Podstawową różnicą pomiędzy przepadkiem rzeczy a przepadkiem zwierzęcia jest podstawa prawa, która umożliwi ich orzeczenie. Jeśli chodzi o przepadek zwierzęcia, będzie to ustawa o ochronie zwierząt, nie zaś ustawa – Kodeks karny². Odmienna jest także procedura orzekania i wykonania przepadku, co zostało szerzej przybliżone w dalszej części artykułu. Występujący obecnie na gruncie prawa mechanizm dereifikacji, który zrodził się wraz z wejściem w życie ustawy o ochronie zwierząt, zakłada, że zwierzę oraz rzecz stanowią odrębne kategorie przedmiotów w stosunkach cywilnoprawnych³, z czym należy się w pełni zgodzić. Jak wskazuje J. Białocerkiewicz, „[d]ereifikacja oznacza, że

¹ Ustawa z dnia 21 VIII 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 1580 ze zm.), dalej „u.o.z.” lub „ustawa”. Jak zauważono w doktrynie, uchwalona w 1997 r. ustawa stała się podstawowym w polskim systemie prawnym aktem ustanawiającym zasady humanitarnej ochrony zwierząt, której istotą jest ochrona zwierząt przed cierpieniem zadawanym im przez człowieka. Zob. D. Karaś, „Niech zwierzęta mają prawa!” *Monitoring ścigania oraz karania sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2017, t. 108, s. 18.

² Ustawa z dnia 6 VI 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 17).

³ W. Jedlecka, *Z problematyki własności zwierząt*, w: *Własność w prawie i gospodarce*, pod red. U. Kaliny-Prasznic, Wrocław 2017, s. 145–159, <https://repozytorium.uni.wroc.pl/>

zwierzę staje się podmiotem w prawie publicznym i prywatnym z ograniczeniem dotyczącym sfery ekonomicznej⁴. Powyższe stwierdzenie pozostaje jednak w opozycji do treści art. 1 ust. 2 u.o.z., zgodnie z którym „[w] sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy”⁵.

Według E. Kruka, jeśli chodzi o określenie zakresu normatywnego zasady dereifikacji, to trzeba wskazać, że art. 1 ust. 1 u.o.z. odnosi się do całego systemu prawa, o czym przesądza treść art. 1 ust. 2 u.o.z.⁶ Warto zaznaczyć, iż rzecz została zdefiniowana w art. 45 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny jako wyłącznie przedmiot materialny⁷.

Jak się właściwie zaznacza w doktrynie, dereifikacja zwierząt nie pociąga za sobą ich personifikacji⁸. Nie wymaga zaniechania gospodarczej eksploatacji zwierząt ani też przynoszenia przez zwierzęta innych pożytków⁹. Tym samym, choć na gruncie przepisów tej ustawy zwierzę nie jest traktowane jak rzecz, w pewnych sytuacjach znajdują do niego zastosowanie takie same rozwiązania prawne. Jak trafnie stwierdził Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 3 listopada 2011 r., odesłanie wynikające z art. 1 ust. 2 u.o.z. jest odesłaniem z zastrzeżeniem „odpowiedniości”. Odpowiednie zastosowanie przepisów (do czego nawiązuje treść art. 1 ust. 2 u.o.z.) nakazuje przy ich interpretacji uwzględnienie ewentualnych różnic między instytucjami, do których należy przepis odsyłający i przepis odesłania. W rezultacie odpowiednie zastosowanie przepisu może polegać na jego zastosowaniu wprost, zastosowaniu z odpowiednimi modyfikacjami lub na odmowie jego zastosowania ze względu na występujące różnice. W dalszym fragmencie uzasadnienia cytowanego wyroku NSA dodał, że w formule dereifikacji zwierzęcia

Content/79615/PDF/02_2_W_Jedlecka-Z_problematyki_w%C5%82asności_zwierząt.pdf (dostęp: 17 IX 2022).

⁴ J. Białocerkiewicz, *Status prawny zwierząt. Prawa zwierząt czy prawna ochrona zwierząt*, Toruń 2005, s. 107.

⁵ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego (SN) z 28 I 2022 r., sygn. akt I CSK 803/22, LEX nr 3303427.

⁶ E. Kruk, *Legal Status of Animals in Poland. Status prawny zwierząt w Polsce*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, nr 30(3), s. 121.

⁷ Ustawa z dnia 23 IV 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 1610 ze zm.).

⁸ M. Nazar, *Normatywna dereifikacja zwierząt – aspekty cywilnoprawne*, w: *Prawna ochrona zwierząt*, pod red. M. Mozgawy, Lublin 2002, s. 138.

⁹ M. Pazdan, *Podmioty stosunków cywilnoprawnych – zagadnienia ogólne*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, pod red. M. Safjana, Warszawa 2012, s. 1042.

zawarty jest nakaz skierowany do organu orzekającego, aby w każdym wypadku zastosowania przepisów prawa cywilnego w odniesieniu do zwierząt rozważył, czy ewentualnie wchodzące w grę przepisy nie wymagają reinterpretacji z uwagi na to, że przedmiotem np. sprzedaży jest zwierzę, a więc istota żyjąca¹⁰. Słuszne wydaje się jednak przywołanie słów E. Łętowskiej, zdaniem której kluczowe jest udzielenie odpowiedzi na pytanie: „Czy stosujący prawo [sędziowie] okażą się na tyle chętni i wrażliwi, aby oferowaną im możliwość wykorzystać, i to w prawidłowy sposób?”¹¹.

Przeprowadzoną poniżej analizę podzielono na dwie części – pierwsza obejmuje próbę zdefiniowania przypadku zwierzęcia i wskazania podstawy prawnej jego orzekania, druga zaś – omówienia postępowania w sprawie wykonania przypadku, uzupełnionego przykładami z orzecznictwa. W obrębie rozważań dotyczących poszczególnych przepisów zaprezentowano postulaty *de lege ferenda* odnoszące się do podmiotowego traktowania zwierząt.

1. Definicja przypadku i jego rodzaje

Merytoryczne rozważania warto zacząć od wyjaśnienia pojęcia „przepadek zwierzęcia”. Przepadek stanowi specyficzną instytucję prawa karnego i jest orzekany w przypadkach dopuszczenia się przez sprawcę czynów wymierzonych w humanitarną ochronę zwierząt. Jak wynika z art. 2 ust. 1 u.o.z., ochrona ta obejmuje wyłącznie zwierzęta kręgowy¹². Inaczej uznał jednak w swej uchwale SN, zdaniem którego przez uznanie, że: „«[z]wierzę jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia,

¹⁰ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) z 3 XI 2011 r., sygn. akt II OSK 1628/11, LEX nr 1151962.

¹¹ E. Łętowska, *Dwa cywilnoprawne aspekty prawa zwierząt: dereifikacja i personifikacja*, w: *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej*, pod red. A. Szpunara et al., Łódź 1997, s. 83 i 86.

¹² Zgodnie z art. 2 u.o.z.: „Ustawa reguluje postępowanie ze zwierzętami kręgowymi, w tym zwierzętami kręgowymi wykorzystywanymi w celach naukowych lub edukacyjnych w zakresie nieuregulowanym w ustawie z dnia 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych (Dz. U. 2023, poz. 465)”. Jak podkreśla się w doktrynie, art. 2 ust. 1 u.o.z. stanowi, że ustawa reguluje co do zasady postępowanie ze zwierzętami kręgowymi, a zatem odwołuje się do kryterium biologicznej przynależności danego zwierzęcia do podtypu strunowców – zwierząt kręgowych (rozumienie biologiczne). K. Kuszlewicz, *Art. 4*, w: eadem, *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 84.

nie jest rzeczą» [...], [ustawa o ochronie zwierząt – przyp. aut.] dokonała [...] dereifikacji, odprzedmiotowania, zwierząt, i to wszystkich, a nie tylko kręgowych, z którymi postępowanie następnie reguluje (art. 2 ust. 1)¹³. Zawężenie stosowania przepisów ustawy do kręgowców wydaje się niewłaściwym rozwiązaniem, gdyż w wielu miejscach sama ustawa odnosi się do zwierząt w szerszym aspekcie.

Specyfika przypadku wynika z jego represyjno-prewencyjnego charakteru. Z jednej strony ma on ukarać sprawcę za jego czyn, a z drugiej zabezpieczyć – w omawianym przypadku zwierzęta – przed ponownymi czynami, których byłyby ofiarami. Jak wskazuje Ł. Smaga, humanitarna ochrona stanowi ochronę zwierzęcia przed zadawaniem mu bólu lub cierpienia¹⁴. Przyjmuje się, że zwierzęta są istotami żywymi odczuwającymi ból i cierpienie, a przez to wymagającymi ochrony prawnej. Postanowienia dotyczące przypadku zwierzęcia znajdują się w rozdziale 11 u.o.z. zatytułowanym „Przepisy karne”. Można je podzielić na przypadki orzekania obligatoryjnego i fakultatywnego przypadku.

1.1. Przypadek obligatoryjny

Obligatoryjny przypadek zwierzęcia został uregulowany w art. 35 ust. 3 u.o.z. Jest on stosowany w przypadku dopuszczenia się przez sprawcę popełnienia przestępstwa zabijania, uśmiercania bądź uboju zwierzęcia dokonanego z naruszeniem przepisów dotyczących uboju, a także w przypadkach, gdy sprawca znęca się nad zwierzęciem¹⁵. Jak zauważono w doktrynie, w razie skazania za przestępstwo określone w art. 35 ust. 1, 1a lub 2 u.o.z. sąd orzeka przypadek zwierzęcia, jeśli sprawca jest jego właścicielem (art. 35 ust. 3 u.o.z.)¹⁶. Orzeczenie przypadku zwierzęcia

¹³ Uchwała SN – Izba Karna z 20 VI 2012 r., sygn. akt I KZP 4/12, Legalis nr 482554.

¹⁴ Ł. Smaga, *Ochrona humanitarna zwierząt*, Białystok 2010, s. 103 i n.

¹⁵ Powyższe uwagi dobrze ilustruje teza wyroku Sądu Okręgowego (SO) w Krośnie z 13 V 2022 r., sygn. akt II Ka 400/21, LEX nr 3362666, w myśl której orzeczenie przypadku, zgodnie z art. 35 ust. 3 u.o.z. jest obligatoryjne w przypadku skazania za znęcanie się nad zwierzętami, pod warunkiem że skazanie dotyczy właściciela. Warto zaznaczyć, że zgodnie z postanowieniem NSA z 28 VII 2022 r., sygn. akt I OZ 303/22, LEX nr 3406542 zwierzę podlega zwrotowi, jeśli sąd powszechny nie orzeknie o przypadku zwierzęcia w trybie art. 35 ust. 3 u.o.z., a także jeżeli postępowanie karne w tej sprawie zostanie umorzono.

¹⁶ M. Mozgawa, *Komentarz do niektórych przepisów ustawy o ochronie zwierząt*, w: *Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz*, pod red. idem, Warszawa 2017, s. 99.

w omawianym przypadku jest obligatoryjne. Osobie wchodzącej w skład zarządu fundacji nie przysługuje prawo własności w stosunku do przekazanych fundacji zwierzętom, zatem nie można w stosunku do niej zastosować przepadku zwierząt, pomimo dopuszczenia się przez nią czynów stypizowanych we wskazanych powyżej przepisach¹⁷.

Przepadek ma na celu ochronę zwierzęcia przed potencjalnymi dalszymi nadużyciami ze strony sprawcy czynu wymierzonego w dobro tego zwierzęcia. Ponadto wiąże się z pewną dolegliwością majątkową wobec sprawcy, który traci przedmiot swojej własności¹⁸. W wyroku z 11 września 2019 r. SN uznał, że przepadek jest formą konfiskaty i przeniesienia prawa własności zwierzęcia na rzecz Skarbu Państwa¹⁹.

Zabijanie zwierząt jest co do zasady zabronione, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie. Wyjątki te wymieniono w art. 6 ust. 1 u.o.z.²⁰ Stanowią one katalog zamknięty, co oznacza, że przypadki zabijania zwierząt wykraczające poza ten katalog, są prawnie zabronione i będą stanowiły przypadki nieuzasadnionego i niehumanitarnego zabijania zwierząt. M. Szwarczyk przyjmuje, że „[n]ieuzasadnionym będzie zawsze zabicie zwierzęcia, które w obiektywnym odczuciu, odbiorze społecznym wywołać może oburzenie czy zgorznienie”²¹.

Do dozwolonych przypadków zabijania zwierząt należy zaliczyć m.in.: ubój i uśmiercanie zwierząt gospodarskich oraz uśmiercanie dzikich ptaków i ssaków utrzymywanych przez człowieka w celu pozyskania mięsa i skór, połów ryb zgodnie z przepisami o rybołówstwie i rybactwie śródlądowym czy usuwanie osobników bezpośrednio zagrażających ludziom lub innym zwierzętom, jeżeli nie jest możliwy inny sposób usunięcia zagrożenia. Wszystkie przypadki zabicia zwierzęcia nie mieszczące się w katalogu z art. 6 ust. 1 u.o.z. będą przejawem zabijania zwierząt niezgodne z literą prawa.

Wprowadzenie zamkniętego katalogu dopuszczalnych przypadków zabicia zwierząt stało się przełomem w zagwarantowaniu ich właściwej ochrony prawnej. Jak wskazuje A. Nałęcz, takie rozwiązanie: „[o]znacza

¹⁷ Wyrok SO w Krośnie z 13 V 2022 r., sygn. akt II Ka 400/21, LEX nr 3362666.

¹⁸ Z.B. Gądzik, *Środki karne, przepadek zwierzęcia i nawiązka w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 3, s. 90.

¹⁹ Wyrok SN z 19 IX 2019 r., sygn. akt II KK 475/18, LEX nr 3551556.

²⁰ Jak wskazał Wojewódzki Sąd Administracyjny (WSA) w Łodzi w wyroku z 25 XI 2011 r., sygn. akt II SA/Łd 1000/11, LEX nr 1257926, w art. 6 ust. 1 u.o.z. został zamieszczony generalny zakaz znęcania się nad zwierzętami.

²¹ P. Kozłowska, M. Szwarczyk, *Prawnokarna ochrona zwierząt*, „Zamojskie Studia i Materiały” 2000, nr 1, s. 65.

zrezygnowanie z ogólnej normy dopuszczającej zabijanie zwierząt na rzecz normy ustanawiającej zakaz takiego postępowania, z uwzględnieniem nielicznych, ale koniecznych wyjątków, uzasadnionych ściśle sprecyzowanymi potrzebami gospodarczymi, humanitarnymi oraz ochroną bezpieczeństwa publicznego²².

Jako przykład kontrowersyjnego zezwolenia na uśmiercanie zwierząt w innych przypadkach aniżeli omówione powyżej należy wskazać uchwałę Rady Miejskiej w S. w sprawie zasad i warunków wyłapywania bezdomnych zwierząt, w której postanowiono, że bezdomne zwierzęta, w szczególności psy, mogą być przetrzymywane w schronisku przez okres 14 dni, a koty przez okres 5 dni, po czym – w przypadku braku znalezienia nowego właściciela – mogą zostać odpowiednio sprzedane lub uspione. Kontrowersyjna uchwała została zaskarżona. W konsekwencji rozpoznania przedmiotowej skargi WSA stwierdził nieważność tego postanowienia uchwały w zakresie, w jakim zezwalała na usypianie zwierząt, podkreślając, że „[u]śmiercenie zwierzęcia może nastąpić tylko i wyłącznie w enumeratywnie wyliczonych przypadkach, które stanowią katalog zamknięty i są określone w art. 33 ust. 1 ustawy z 1997 r. o ochronie zwierząt²³. Przykład ten wskazuje na jawne naruszenie przepisów ustawy o ochronie zwierząt w uchwale, która powinna pozostawać w zgodzie z literą prawa.

Konieczne wydaje się także omówienie przypadków, w których pomimo dopuszczalności uśmiercenia zwierząt – dokonanego w ramach katalogu z art. 6 ust. 1 u.o.z. – dochodzi do jej naruszenia, m.in. poprzez zastosowanie niewłaściwych środków wykorzystanych do takiego czynu. Jako jeden z obrazowych przykładów można przytoczyć stan faktyczny w sprawie, w której doszło do wydania wyroku przez Sąd Okręgowy w Białymstoku. Oskarżeni zostali uznani za winnych dokonania połowu ryb w postaci 3 sztuk suma tarlak, 62 sztuk szczupaka, 4 sztuk sandacza, 4 sztuk leszcza tarlak, 10 sztuk lina tarlak, 61 sztuk płoci, 10 sztuk jazia, 15 sztuk okonia i 7 sztuk klenia, wbrew przepisom obowiązującej ustawy, gdyż wykorzystali do tego akumulator wytwarzający pole elektryczne charakterystyczne dla prądu przemiennego. Zdaniem SO nie można tracić z pola widzenia o wiele poważniejszych następstw tego rodzaju działania. Należy tu bowiem wspomnieć o nieokreślonej

²² A. Nałęcz, *Ochrona zwierząt a postęp cywilizacyjny*, w: *Wpływ przemian cywilizacyjnych na prawo administracyjne i administrację publiczną*, pod red. J. Zimmermanna, P.J. Suwaja, Warszawa 2013, s. 679.

²³ Wyrok WSA w Kielcach z 11 V 2011 r., sygn. akt II SA/Ke 243/11, LEX nr 1132239.

liczbie ryb, które znalazły się w polu rażenia prądem, a nie zostały z rzeki wyłowione²⁴.

Warto również zasygnalizować, że o ile przepadek dotyczy co do zasady żywego zwierzęcia, o tyle w przypadku zabicia lub uśmiercenia zwierzęcia, po ziszczeniu się warunków do jego orzeczenia, sąd powinien orzec przepadek zwłok zwierzęcia, co jest bardzo rzadkie i może wynikać z braku sformułowania takiego rozwiązania wprost w przepisach ustawy. Dla zachowania jednolitości interpretacji przepisów, a także rzeczywistego stosowania przepadku w stosunku do zwłok zwierzęcia, postuluje się uzupełnienie omawianych przepisów o sformułowanie „przepadek zwłok zwierzęcia”.

Kolejnym przypadkiem obligatoryjnego orzeczenia przepadku zwierzęcia jest znęcanie się nad nim²⁵. Chodzi tu o zwykłe znęcanie, a także znęcanie ze szczególnym okrucieństwem. Po dopuszczeniu się przez sprawcę jednego z tych przestępstw oraz ustaleniu, że jest on właścicielem zwierzęcia, sąd ma obowiązek orzec przepadek tego zwierzęcia. Przepadek następuje na rzecz Skarbu Państwa – a zatem tak samo jak w przypadku orzeczenia przepadku rzeczy. Niestety, jak wynika z analizy poszczególnych spraw, czasami sądy orzekają przepadek na rzecz innych podmiotów aniżeli Skarb Państwa, to zaś powoduje brak możliwości wykonania takiego orzeczenia.

Dla ustalenia, czy doszło do popełnienia przestępstwa znęcania się nad zwierzętami, konieczne jest odwołanie się do innych przepisów ustawy, m.in. jej art. 6 ust. 1a i ust. 2. W art. 6 ust. 2 u.o.z. podano definicję legalną pojęcia „znęcania się”, wskazując na bardzo szeroki

²⁴ Wyrok SO w Białymstoku z 21 IX 2015 r., sygn. akt VIII Ka 298/15, Legalis nr 1980105.

²⁵ Pierwszy raz pojęcie znęcania się nad zwierzętami pojawiło się w polskim systemie prawnym w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 III 1928 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. Nr 36, poz. 332). W przepisie art. 1 tego rozporządzenia jednoznacznie wskazano, że zabrania się znęcania nad zwierzętami, a w art. 2 wymieniono enumeratywnie przykładowe sposoby znęcania się nad zwierzętami. Stosownie do dyspozycji art. 4 rozporządzenia – kto dopuścił się czynu unormowanego w art. 2 podlegał grzywnie do 2000 zł albo karze aresztu do 6 tygodni lub obu karom łącznie. W sytuacji gdy znęcano się nad zwierzętami w sposób wskazujący wyjątkowe okrucieństwo sprawcy, czyn taki stanowił przestępstwo zagrożone karą do 1 roku więzienia – art. 5 rozporządzenia. Zob. P. Skuczyński, A. Zientara, *Prawnokarna ochrona zwierząt a filozoficzny i teoretyczno-prawny problem wartości i praw podmiotowych*, w: *Status zwierzęcia. Zagadnienia filozoficzne i prawne*, pod red. T. Gardockiej, A. Gruszczynskiej, Toruń 2012, s. 204. Szerzej na ten temat zob. A. Habuda, W. Radecki, *Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierząt oraz o doświadczeniach na zwierzętach*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 5, s. 23 i n.; M. Mozgawa, op. cit., s. 43 i n.; M. Rudy, *Traktat o uśmiercaniu zwierząt*, Warszawa 2019, s. 78 i n.

katalog czynności, które wypełniają znamiona takiego zachowania²⁶. Jest to katalog otwarty, co oznacza, że za znęcanie się może zostać uznane każde inne zachowanie, które będzie wyczerpywało ogólne przesłanki związane z zadawaniem bólu i cierpienia zwierzęciu²⁷. W obecnym stanie prawnym obejmuje on m.in.: umyślne zranienie lub okaleczenie zwierzęcia, używanie do pracy albo w celach sportowych lub rozrywkowych zwierząt chorych, a także zbyt młodych lub starych, złośliwe straszenie lub drażnienie zwierząt. Zdaniem Ł. Smagi także walki z udziałem zwierząt, choć nie mogą zostać zakwalifikowane do katalogu organizowania walk zwierząt, należą do zachowań stanowiących znęcanie się nad zwierzętami, jako zachowanie wywołujące podobne skutki do organizowania walk zwierząt²⁸. Za słusznością takiego stanowiska przemawia otwarty charakter katalogu przypadków znęcania się nad zwierzętami. Jak właściwie wywiódł SN w wyroku z 16 listopada 2009 r., użyte w definicji z art. 6 ust. 2 u.o.z. sformułowanie pozwala na jednoznaczne przyjęcie, że za przestępstwo znęcania się nad zwierzętami odpowiada nie tylko osoba, która osobiście zadaje ból lub cierpienie zwierzęciu, ale również ten, kto świadomie dopuszcza do zadawania przez inną osobę takiego bólu lub cierpienia. Znęcaniem się jest natomiast każdy z wymienionych w art. 6 ust. 2 u.o.z. sposobów bezpośredniego postępowania w stosunku do zwierzęcia, które muszą być objęte zamiarem bezpośrednim sprawcy; zamiar odnosi się więc do samej czynności sprawczej, a nie do spowodowania cierpienia lub bólu²⁹.

²⁶ Kwestię tę wyjaśnił NSA w wyroku z 28 VI 2016 r., sygn. akt II OSK 2873/14, LEX nr 2142391: „[p]rzez znęcanie się nad zwierzętami należy rozumieć zadawanie albo świadome dopuszczanie do zadawania bólu lub cierpienia, a w szczególności utrzymywanie zwierząt w niewłaściwych warunkach bytowania, w tym utrzymywanie ich w stanie rażącego zaniedbania lub niechłujstwa, bądź w pomieszczeniach albo klatkach uniemożliwiających im zachowanie naturalnej pozycji”.

²⁷ W kontekście tym warto dostrzec wyrok SN z 13 XII 2016 r., sygn. akt I KK 281/16, LEX nr 2237277, w myśl którego „[k]atalog z art. 6 ust. 2 ustawy z 1997 r. o ochronie zwierząt jest otwarty i zawiera przede wszystkim typowe, ale nie wszystkie, wypadki znęcania się nad zwierzętami. Za znęcanie się nad zwierzętami może być więc uznane każde zadawanie lub dopuszczenie do zadawania bólu lub cierpienia nawet, gdy zachowanie to nie zostało wymienione wprost w żadnym z punktów tego przepisu. Wystarczy w takich sytuacjach wykazanie, że to zachowanie było niehumanitarne, a więc nieuwzględniające potrzeb zwierzęcia lub niezapewniające mu opieki czy też ochrony”.

²⁸ Ł. Smaga, op. cit., s. 131.

²⁹ Wyrok SN z 16 XI 2009 r., sygn. akt V KK 187/09, LEX nr 553896. W doktrynie zauważa się, że w art. 6 ust. 2 u.o.z. ustawodawca wymienił, co w szczególności uważane jest za znęcanie się nad zwierzętami, wskazał też, że jest to zachowanie świadome, powodujące ból i cierpienie u zwierzęcia. Tak więc przestępstwo to może być popełnione

Warto w tym miejscu zauważyć, że zgodnie z art. 7 ust. 1 u.o.z. zwierzę traktowane w sposób określony w art. 6 ust. 2 u.o.z. może być czasowo odebrane właścicielowi lub opiekunowi³⁰ na podstawie decyzji wójta (burmistrza czy prezydenta miasta), właściwego miejscowo ze względu na pobyt zwierzęcia³¹. Takie zwierzę jest następnie przekazywane do schroniska, wskazanego gospodarstwa rolnego lub ogrodu zoologicznego. Wydając decyzję administracyjną, organ nie bada, czy doszło do popełnienia przestępstwa znęcania, a jedynie czy miało miejsce jego traktowanie w sposób określony w art. 6 ust. 2 u.o.z.³² Należałoby zauważyć, że decyzja taka może być wydana w stosunku zarówno do właściciela, jak i posiadacza zwierzęcia, w przypadku gdy przepadek może być orzeczony wyłącznie w odniesieniu do właściciela zwierzęcia. Ponadto decyzja wydana na podstawie art. 7 nie jest formą karania właściciela, a jedynie sposobem odseparowania zwierzęcia od właściciela, który wyrządził mu krzywdę³³. Decyzja o czasowym odebraniu zwierzęcia ma charakter decyzji sankcyjnej o charakterze zobowiązującym. Stanowi formę odpowiedzialności administracyjnej danego właściciela lub opiekuna zwierzęcia³⁴. Decyzja o czasowym odebraniu zwierzęcia stosownie do dyspozycji art. 7 ust. 2 u.o.z. podlega natychmiastowemu wykonaniu. Od decyzji o czasowym odebraniu zwierzęcia stosownie do treści art. 7 ust. 2a u.o.z. przysługuje prawo wniesienia odwołania do samorządowego kolegium odwoławczego w terminie 3 dni od daty doręczenia decyzji. Samorządowe kolegium odwoławcze rozpoznaje odwołanie w terminie 7 dni³⁵. Przepis art. 7 ust. 3 u.o.z. statuuje

tylko umyślnie z zamiarem bezpośrednim, czyli godzeniem się i chęcią sprawcy na popełnienie czynu zabronionego. Odpowiedzialność karna spoczywa również na osobie, która swoim zachowaniem dopuszcza do znęcania się nad zwierzęciem. Zob. J. Misiewicz, *Odpowiedzialność karna za naruszenia przepisów ustawy o ochronie zwierząt i o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych. Część I, „Życie Weterynaryjne” 2020, nr 3, s. 151.*

³⁰ W wyroku WSA w Poznaniu z 21 III 2012 r., sygn. akt II SA/Po 1215/11, LEX nr 1138746 wyrażono słuszne stanowisko, że u.o.z. nie definiuje w art. 7 ust. 1 pojęcia „opiekun”, co powoduje, że pojęcie powyższe należy rozumieć zgodnie ze znaczeniem potocznym, a więc jako troskę, dbałość, zajmowanie się.

³¹ Nadrzędnym celem wydania decyzji o czasowym odebraniu zwierzęcia jest troska o jego dobro i zapewnienie mu należytej ochrony. Stanowisko takie wyrażone zostało w wyroku WSA w Gdańsku z 20 II 2020 r., sygn. akt III SA/Gd 795/19, LEX nr 2814499.

³² Wyrok WSA w Gliwicach z 16 X 2023 r., sygn. akt II SA/GI 943/23, LEX nr 3623473.

³³ Wyrok WSA w Gdańsku z 4 X 2023 r., sygn. akt II SA/Gd 208/23, LEX nr 3620537.

³⁴ Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 3 III 2021 r., sygn. akt II SA/Go 70/21, LEX nr 3152943.

³⁵ Przepis art. 7 ust. 2a u.o.z. stanowi wyjątek od zasady wynikającej z art. 129 § 2 Kodeksu postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 775), dalej „k.p.a.”,

obowiązek odebrania zwierzęcia w przypadkach niecierpiących zwłoki, gdy dalsze pozostawienie u dotychczasowego właściciela lub opiekuna zagraża życiu lub zdrowiu zwierzęcia³⁶. Odebrania dokonuje policjant, strażnik gminny lub upoważniony przedstawiciel organizacji społecznej, której celem statutowym jest ochrona zwierząt. Jednocześnie zawiadamia o tym niezwłocznie wójta (burmistrza, prezydenta miasta) celem podjęcia decyzji w przedmiocie odebrania zwierzęcia³⁷. Warto zaznaczyć, że w 2019 r. opublikowany został raport poświęcony procedurze czasowego odbioru zwierząt w sytuacji, gdy opiekun znęca się nad nimi³⁸. Jeden z wniosków płynących z raportu jest następujący: obecnie obowiązująca treść art. 7 ust. 3 u.o.z., która reguluje odbieranie zwierząt w sytuacji niecierpiącej zwłoki, w niedostateczny sposób chroni interesy właścicieli i opiekunów odbieranych zwierząt w zakresie, w jakim nie określa terminu zawiadomienia organu administracji publicznej o fakcie odbioru zwierząt, terminu przeprowadzenia postępowania w tym zakresie oraz konsekwencji faktycznego odbioru zwierząt, mimo niezastnienia w ocenie organu sytuacji niecierpiącej zwłoki³⁹.

dopuszczony w oparciu o przepis art. 129 § 3 k.p.a. Prezentowane stanowisko znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie administracyjnym. Zob. wyrok WSA w Gliwicach z 7 XII 2017 r., sygn. akt II SA/GI 707/17, LEX nr 2418487; wyrok WSA we Wrocławiu z 3 X 2023 r., sygn. akt II SA/Wr 306/23, LEX nr 3624611.

³⁶ Hipoteza normy z art. 7 ust. 3 u.o.z. pozwala na wyodrębnienie dwóch etapów procedury odebrania zwierzęcia właścicielowi lub opiekunowi przez wskazane w art. 7 ust. 3 tej ustawy. W pierwszej kolejności, podmiot ten odbiera zwierzę, jeżeli stwierdzi zaistnienie szczególnych okoliczności, niecierpiących zwłoki. Do wszczęcia postępowania dochodzi w następstwie zawiadomienia wójta (burmistrza, prezydenta miasta) o odebraniu zwierzęcia. Stanowisko takie zajął NSA w wyroku z 27 V 2021 r., sygn. akt I OSK 462/21, LEX nr 3208773. W doktrynie na ten temat zob. P. Janiak, *Czasowe odebranie zwierząt w trybie administracyjnym – podstawowe zagadnienia*, „Casus” 2019, nr 1, s. 45–49; P. Zakrzewski, *Przesłanki interwencyjnego odbioru zwierzęcia w trybie art. 7 ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt w odniesieniu do instytucji kolizji obowiązków z art. 26 § 5 k.k.*, „Probacja” 2021, nr 4, s. 15–34.

³⁷ Zgodnie z wyrokiem WSA w Gdańsku z 4 X 2023 r., sygn. akt II SA/Gd 208/23, LEX nr 3620537 decyzja wydawana w trybie art. 7 ust. 3 u.o.z. nie jest formą karania właściciela, który naraził inne zwierzę na cierpienie (nie zapewnił mu właściwej opieki i ochrony), lecz ma na celu odseparowanie właściciela od zwierzęcia, któremu może zrobić krzywdę, celem doprowadzenia zwierzęcia do właściwego stanu i zapewnienia mu bezpiecznych warunków bytowania.

³⁸ Fundacja Czarna Owca Pana Kota i Stowarzyszenie Ekostraż, *Filantropi czy złodzieje? O czasowym odbieraniu zwierząt. Raport z monitoringu*, Wrocław–Kraków 2019, <https://czarnaowca.org/wp-content/uploads/Czarna-Owca-Filantropi-Czy-Zlodzieje.pdf> (dostęp: 5 X 2023).

³⁹ Ibidem, s. 108.

Z uwagi na ograniczone ramy artykułu instytucja czasowego odebrania zwierzęcia na podstawie decyzji administracyjnej została jedynie zasygnalizowana.

Interpretując pojęcie „znęcanie się ze szczególnym okrucieństwem”, należy przytoczyć definicję zawartą w art. 4 pkt 12 u.o.z., zgodnie z którą „przez szczególne okrucieństwo» rozumie się przedsięwzięcie przez sprawcę działań charakteryzujących się drastycznością form i metod, a zwłaszcza działanie w sposób wyszukany lub powolny, obliczony z premedytacją na zwiększenie rozmiaru cierpień i czasu ich trwania”. W judykaturze wskazuje się, że gdy chodzi o znęcanie się nad zwierzęciem ze szczególnym okrucieństwem, to cecha „szczególnego okrucieństwa” w zachowaniu sprawcy wiąże się nie tyle ze skutkami czynu, ile przede wszystkim z rodzajem i sposobem działania. Cecha ta powinna więc być rozpatrywana zawsze *in concreto*, w odniesieniu do danego zwierzęcia, przy uwzględnieniu m.in. jego stanu zdrowia, wieku czy też gatunku⁴⁰.

Reasumując, różnica między znęcaniem się, o którym mowa w art. 35 ust. 1a u.o.z., a szczególnym okrucieństwem określonym w art. 35 ust. 2 u.o.z. wyraża się w natężeniu dolegliwości zadawanych konkretnemu zwierzęciu⁴¹. Należy zauważyć, że w ustawie użyto sformułowań o „okrutnych metodach w chowie lub hodowli zwierząt” (art. 4 pkt 7 u.o.z.) oraz o „okrutnym traktowaniu” zwierząt (art. 4 pkt 8 u.o.z.). Owe okrutne metody w chowie lub hodowli zwierząt czy okrutne traktowanie zwierząt zazwyczaj będą mogły implikować odpowiedzialność sprawcy za znęcanie się nad zwierzętami, jednakże – z reguły – nie będą prowadziły do ponoszenia przez niego odpowiedzialności z art. 35 ust. 2 u.o.z., ponieważ dla bytu tego przestępstwa nie wystarczy zaistnienie samego okrucieństwa wobec zwierząt, owo okrucieństwo musi być szczególne, a zatem musi przybrać swoją kwalifikowaną postać.

Jak zauważył Sąd Apelacyjny w Krakowie: „[p]ojęcie «szczególnego okrucieństwa» ma charakter ocenny. Winno być odnoszone do zachowania wyjątkowo drastycznego i odrażającego, przy czym znamieniem kwalifikującym jest nie samo «okrucieństwo» (zwykłe okrucieństwo),

⁴⁰ Por. wyrok SO w Elblągu z 12 X 2018 r., sygn. akt VI Ka 500/18, LEX nr 2589564.

⁴¹ Ustawodawca w art. 35 ust. 2 u.o.z. przewiduje typ kwalifikowany przestępstw, w których sprawca zabija, uśmierca albo dokonuje uboju zwierzęcia lub znęca się nad nim ze szczególnym okrucieństwem. Por. S. Rogala-Walczyńska, *Prawnokarne aspekty przestępstwa znęcania się nad zwierzętami*, w: *Znęcanie się*, pod red. M. Mozgawy, Warszawa 2020, s. 559.

lecz okrucieństwo «szczególne», które jest określeniem stopniowalnym tego znamienia⁴². Z kolei Sąd Rejonowy Gdańsk-Południe w Gdańsku X Wydział Karny w wyroku jako znęcanie ze szczególnym okrucieństwem zakwalifikował zachowanie polegające na działaniu wspólnie i w porozumieniu z inną osobą polegające na znęcaniu się nad psem rasy mieszanej płci żeńskiej ciąży mnogiej poprzez umyślne uderzenie go szpadlem po głowie powodujące wieloodłamowe złamanie kości czołowej lewej, uszkodzenie tkanek centralnego układu nerwowego, a w konsekwencji śmierć zwierzęcia⁴³.

Przed 1 stycznia 2012 r. orzeczenie przepadku było obligatoryjne tylko w przypadku czynu zabronionego stypizowanego w art. 35 ust. 2 u.o.z., a więc w przypadkach działania ze szczególnym okrucieństwem. Poszerzenie zastosowania przepadku należy zatem ocenić progwarancyjnie. Obecnie środek ten jest orzekany obligatoryjnie, a więc każdorazowo gdy sprawca popełni przestępstwo określone w ust. 1–2 art. 35 u.o.z., z tym zastrzeżeniem, że sprawca musi być właścicielem zwierzęcia, w stosunku do którego dopuścił się czynu zabronionego. Tym samym sprawca zostaje pozbawiony wszelkich praw do zwierzęcia, przeciwko któremu skierował swoje działania. Przepadek stanowi zatem wyraz ochrony zwierzęcia przed dalszymi nieznanymi czynami sprawcy, które mogą stanowić realne zagrożenie dla życia lub zdrowia zwierzęcia, a także pewną dolegliwość majątkową, ponieważ sprawca traci przedmiot swojej własności. Humanitarna ochrona zwierząt opiera się zatem na pobudkach etycznych. Wskazują one na założenie, że zwierzę jest istotą zdolną do odczuwania bólu i cierpienia, przez co zasługuje na ochronę przed okrutnym traktowaniem⁴⁴.

Jak wskazano powyżej, przepadek dotyczy wyłącznie zwierzęcia, które stanowiło przedmiot czynów sprawcy. Nie można zatem orzec przepadku innego zwierzęcia aniżeli stanowiącego przedmiot czynu – jest to cecha odróżniająca przepadek od innego środka karnego, jakim jest zakaz posiadania zwierząt, który nie musi dotyczyć zwierzęcia bezpośrednio pokrzywdzonego czynem sprawcy. Należałoby jednak rozważyć zasadność poszerzenia możliwości stosowania przepadku

⁴² Wyrok Sądu Apelacyjnego (SA) w Krakowie z 11 VI 2012 r., sygn. akt II AKa 99/12129, niepublikowany.

⁴³ Wyrok Sądu Rejonowego (SR) Gdańsk-Południe w Gdańsku z 10 IV 2018 r., sygn. akt X K 88/17, *Legalis* nr 2285079.

⁴⁴ L. Jastrzębski, *Prawo ochrony środowiska w Polsce*, Warszawa 1990, s. 124; W. Radecki, *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 14 i n.; Ł. Smaga, op. cit., s. 109.

w stosunku do sprawcy czynów stanowiących podstawę jego orzeczenia również na inne zwierzęta, które choć nie były bezpośrednim przedmiotem czynów sprawcy, pozostają w jego władaniu. Zastosowanie takiego rozwiązania niewątpliwie dawałoby gwarancję lepszej ochrony praw zwierząt, a jednocześnie przyspieszyłoby procedurę ich ewentualnego odebrania oprawcy. Innym rozwiązaniem byłoby połączenie orzeczonego przepadku zwierzęcia z obligatoryjnie orzeczonym zakazem posiadania zwierząt i jednoczesną procedurą odebrania sprawcy wszystkich zwierząt, które znajdują się w jego władaniu, choć takie rozwiązanie wymagałoby dość licznych zmian legislacyjnych.

Podsumowując, przepadek zostanie orzeczony w przypadku zarówno zabicia, znęcania się nad zwierzęciem, jak i próby niehumanitarnego pozbawienia go życia. Jak wynika ze statystyk policyjnych, wskaźnik wykrycia przestępstw stypizowanych w art. 35 ust. 1 i 2 u.o.z. oscyluje na przestrzeni ostatnich kilku lat na poziomie 60%. W 2021 r. wszczęto 2841 postępowań, z których stwierdzono 1864 i wykryto 1864, co stanowiło 63,5% wykrycia przestępstw. W 2020 r. wszczęto 2837 postępowań, z których stwierdzono 1940, a wykryto 1196, co stanowiło 61,5% wykrycia przestępstw. W 2019 r. wszczęto z kolei 3148 postępowań, z czego 2101 przestępstw stwierdzono, wykryto zaś 1272, co dawało wskaźnik wykrycia na poziomie 60,50%⁴⁵.

Choć poziom wykrywalności przestępstw przeciwko zwierzętom wydaje się utrzymywać na wysokim poziomie, ich ból i cierpienie z powodu czynów człowieka wymagają rozważenia poszerzenia katalogu przestępstw, w przypadku których przepadek orzeczony jest obligatoryjnie – przynajmniej o prowadzenie hodowli i utrzymywanie psa rasy uznawanej za agresywną bez wymaganego zezwolenia.

1.2. Przepadek fakultatywny

Ustawa o ochronie zwierząt przewiduje również fakultatywne orzeczenie przepadku zwierzęcia po popełnieniu wykroczenia, o jakim stanowią art. 37 ust. 1 oraz art. 37a ust. 1 u.o.z. Pierwszy ze wskazanych przepisów

⁴⁵ Statystyki policyjne dostępne pod adresem: <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/wybrane-ustawy-szczegol/ustawa-o-ochronie-zwier/50889,Ustawa-o-ochronie-zwierzat.html> (dostęp: 17 IX 2022).

dotyczy naruszenia nakazów albo zakazów określonych w ustawie⁴⁶, drugi zaś prowadzenia hodowli lub utrzymywania psa rasy uznawanej za agresywną bez wymaganego zezwolenia⁴⁷. W pierwszej ze wskazanych sytuacji oprócz orzeczenia przypadku zwierzęcia możliwe jest również orzeczenie przypadku przedmiotów służących do popełnienia wykroczenia oraz przedmiotów z niego pochodzących, w drugiej możliwe jest wyłącznie orzeczenie przypadku zwierzęcia.

Fakultatywność orzeczenia przypadku zwierzęcia oznacza, że sąd wydający orzeczenie może, a wręcz powinien, dokonać każdorazowej oceny *in concreto*, czy istnieje ryzyko i zagrożenie zdrowia i życia zwierzęcia, które uzasadniałoby orzeczenie jego przypadku.

Jak wskazał SO w Jeleniej Górze: „[d]la popełnienia wykroczenia z art. 37a ust. 1 ustawy o ochronie zwierząt nie ma znaczenia charakter ani osobowość psa. Bez znaczenia jest, czy jest on łagodny, w jakich warunkach się wychowywał, czy stwarzał zagrożenie dla ludzi. Należy on do rasy uznawanej za niebezpieczną z uwagi na predyspozycje fizyczne, w tym skłonność do dominacji, które – jeśli nie zostaną ograniczone przez socjalizację, mogą stanowić zagrożenie w kryzysowej sytuacji. Nakaz z art. 10 ust. 1 ustawy ma charakter formalny i bezwzględny, powszechnie obowiązujący. Ustawa nie przewiduje żadnych wyłączeń. Środek karny z art. 37a ust. 2 ustawy o ochronie zwierząt ma charakter fakultatywny”⁴⁸.

Przy wykonywaniu orzeczenia przypadku psa rasy uznawanej za agresywną należy uwzględnić okoliczność, że zwierzę to może być przekazane tylko podmiotowi posiadającemu zezwolenie odpowiednio na prowadzenie hodowli lub utrzymywanie takiego psa⁴⁹. Pies rasy uznawanej za agresywną nie może zostać przekazany ani do schroniska, ani do podmiotu nieposiadającego takiego zezwolenia⁵⁰.

⁴⁶ Dobrem chronionym prawnie w art. 37 u.o.z. jest szeroko pojęty dobrostan zwierząt. Zob. K. Kuszlewicz, *Art. 37*, w: eadem, *Ustawa o ochronie zwierząt...*, s. 349.

⁴⁷ W wyroku WSA w Bydgoszczy z 25 XI 2010 r., sygn. akt II SA/Bd 383/10, LEX nr 752046 wyrażone zostało właściwe stanowisko, że zgodnie z art. 37a u.o.z. prowadzenie hodowli lub utrzymywania psa rasy uznawanej za agresywną bez wymaganego zezwolenia jest wykroczeniem. Wykroczenie to może być popełnione zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie. Należy pamiętać, że wykroczenie uregulowane w art. 37a u.o.z. wynika z naruszenia przepisów art. 10 u.o.z.

⁴⁸ Wyrok SO w Jeleniej Górze VI Wydział Karny Odwoławczy z 20 VI 2017 r., sygn. akt VI Ka 178/17, Legalis nr 2150776.

⁴⁹ Zob. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 IV 2003 r. w sprawie wykazu ras psów uznawanych za agresywne (Dz.U. Nr 77, poz. 687).

⁵⁰ Uchwała SN – Izba Karne z 20 VI 2012 r., sygn. akt I KZP 4/12, OSNKW 2012, nr 7, poz. 72.

2. Postępowanie w sprawie wykonania przepadku

Jeżeli ostatecznie sąd nie orzeknie przepadku zwierzęcia, zwierzę to podlega zwrotowi. Podobnie dzieje się w sytuacji, gdy prowadzone postępowanie karne zostanie umorzone. Odmiennie jest natomiast z chwilą uprawomocnienia się wyroku w przedmiocie przepadku zwierzęcia. W takim przypadku właściciel traci swoje prawo własności, które przechodzi na Skarb Państwa, a wydana uprzednio decyzja administracyjna w przedmiocie czasowego odebrania zwierzęcia wydana na podstawie art. 7 ust 1 lub ust. 3 u.o.z. traci moc. Brak orzeczenia w wyroku skazującym przepadku w przypadku przepadku obligatoryjnego powoduje brak elementu obligatoryjnego. Wówczas niezbędne stanie się uzupełnienie wyroku, zgodnie z brzmieniem art. 420 § 1 Kodeksu postępowania karnego⁵¹. Warto podkreślić, że przepisy nie normują terminu, w jakim ma nastąpić uzupełnienie wyroku, zatem przyjmuje się, iż może ono nastąpić w każdym czasie na posiedzeniu, aż do czasu zatarcia skazania.

Zgodnie z art. 38 u.o.z. sąd przekazuje zawiadomienie o wydanym prawomocnym orzeczeniu o przepadku zwierzęcia organizacji społecznej⁵², której statutowym celem działania jest ochrona zwierząt, biorącej udział w postępowaniu lub innej organizacji o takim samym statutowym celu działania⁵³. Kluczowy jest zatem wymóg, aby orzeczenie o przepadku stało się prawomocne⁵⁴. Należy pamiętać, że „właścicielem” zwierząt, wobec których orzeczono przepadek, staje się Skarb Państwa⁵⁵. Organizacja społeczna wskazana w przepisach art. 38 u.o.z. pełni jedynie funkcję wykonawcy wyroku, nie jest jednak właścicielem zwierząt⁵⁶.

Ustawa nie precyzuje innych warunków, jakie powinna spełniać organizacja, której ma zostać wydane zwierzę, z wyjątkiem

⁵¹ Ustawa z dnia 6 VI 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 37).

⁵² W doktrynie zauważono, że na gruncie ustawy o ochronie zwierząt przez organizacje społeczne rozumie się stowarzyszenia i fundacje, których statutowym celem jest ochrona zwierząt. W. Radecki, *Ustawa o ochronie zwierząt...*, s. 247–248.

⁵³ Zob. wyrok WSA w Szczecinie z 22 VI 2023 r., sygn. akt II SA/Sz 334/23, LEX nr 3582952.

⁵⁴ M. Goettel, *Sytuacja zwierzęcia w prawie cywilnym*, Warszawa 2013, s. 279.

⁵⁵ Stanowisko takie potwierdzone jest w judykaturze. Zob. wyrok SN z 11 IX 2019 r., sygn. akt II KK 475/18, LEX nr 3551556. Zgodnie z jego treścią przepadek zwierząt polega na swoistej konfiskacie i przeniesieniu własności przedmiotu przepadku na rzecz Skarbu Państwa.

⁵⁶ K. Kuszlewicz, *Art. 37...*, s. 366.

jednego – związanego z jej statutowym celem działania⁵⁷. Brak sprecyzowania chociażby minimalnych reguł czy określenia warunków, jakie powinny zagwarantować takie organizacje, może jawić się jako swoista luka prawna, wymagająca doprecyzowania w rozporządzeniu wykonawczym. Warto chociażby wprowadzić postanowienia zezwalające na weryfikację zaplecza technicznego takiej organizacji, umożliwiającego przyjęcie przekazywanego zwierzęcia m.in. z uwagi na jego stan zdrowia czy też gatunek. Na trudności, jakie mogą pojawić się w związku z wykonaniem przypadku przez poszczególne organizacje, zwracała uwagę m.in. K. Kuszlewicz, która podnosiła, że o ile wykonanie orzeczenia w przypadku jednego zwierzęcia, zwłaszcza domowego, nie naręcza dużych trudności, o tyle w przypadku stada zwierząt (np. krów) może się to okazać dla jakiejś organizacji niemożliwe do wykonania organizacyjnie i faktycznie. Sąd powinien wówczas zawiadomić „organizację odpowiednią do potrzeb w danej sytuacji”⁵⁸. Po otrzymaniu takiego zawiadomienia organizacja informuje powiatowego lekarza weterynarii o wejściu w posiadanie takiego zwierzęcia – art. 38 ust. 2 u.o.z.⁵⁹ Następnie zwierzę poddawane jest badaniu. Po przeprowadzeniu badania, w zależności od kategorii, do której zalicza się zwierzę podlegające przypadkowi, zostaje ono nieodpłatnie przekazane przez tę organizację do:

- 1) schroniska – o ile jest to zwierzę domowe lub
- 2) gospodarstwa rolnego – wskazanego przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) – jeżeli jest to zwierzę gospodarskie, lub
- 3) ogrodu zoologicznego lub schroniska dla zwierząt – jeżeli jest to zwierzę laboratoryjne lub zwierzę wykorzystywane dla celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych lub utrzymywane w ogrodach zoologicznych.

⁵⁷ Przepis art. 39 u.o.z. wskazuje, że organizacje społeczne, których statutowym celem działania jest ochrona zwierząt, mogą wykonywać prawa pokrzywdzonego tylko w sprawach o wykroczenia określone w art. 37 u.o.z. A. Zientara, *Udział organizacji społecznych w postępowaniach o wykroczenia z ustawy o ochronie zwierząt*, w: *Sprawiedliwość dla zwierząt*, pod red. B. Błońskiej, W. Gogłózy, W. Klaus, D. Woźniakowskiej-Fajst, Warszawa 2017, s. 176.

⁵⁸ K. Kuszlewicz, *Art. 38*, w: eadem, *Ustawa o ochronie zwierząt...*, s. 369.

⁵⁹ Z uzasadnienia postanowienia NSA z 4 XII 2018 r., sygn. akt II OW 152/18, LEX nr 2591276 jednoznacznie wynika, że obowiązki organizacji społecznej w zakresie niezwłocznego wykonania prawomocnego orzeczenia o przypadku zwierzęcia aktualizują się po otrzymaniu zawiadomienia właściwego sądu karnego o wydaniu prawomocnego orzeczenia o przypadku zwierzęcia (art. 38 ust. 2 w zw. z ust. 1 u.o.z.).

Przekazanie zwierzęcia następuje każdorazowo za zgodą podmiotu, któremu ma zostać ono przekazane – art. 38 ust. 5 u.o.z.⁶⁰ W razie braku wyrażenia zgody przez podmioty wskazane w ustawie lub wystąpienia innych okoliczności uniemożliwiających przekazanie zwierzęcia tym podmiotom, zwierzę może zostać nieodpłatnie przekazane innej osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej albo osobie fizycznej, która zapewni mu właściwą opiekę. Jak stanowi dyspozycja art. 38 ust. 7 u.o.z., z czynności przekazania zwierzęcia sporządza się protokół, który zawiera: datę przekazania zwierzęcia; nazwę, siedzibę i adres organizacji społecznej przekazującej zwierzę; nazwę i siedzibę osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej albo imię, nazwisko, miejsce zamieszkania i adres osoby fizycznej, której zwierzę jest przekazywane; określenie gatunku, wieku i płci zwierzęcia oraz informację o jego stanie zdrowia. Warto w tym miejscu podkreślić, że ustawa nie wymaga odnotowania danych osób przekazujących i odbierających zwierzę czy też ich podpisów – co powinno być oceniane jako niedopatrzenie ustawodawcy. W związku z brakiem danych identyfikujących takiej osoby jedynie dokument protokołu będzie stanowił dowód przebiegu czynności wykonanych w stosunku do zwierzęcia⁶¹. Postuluje się wprowadzenie zmiany poprzez dodanie wymogu odnotowania danych identyfikujących osoby biorące udział w przekazaniu zwierzęcia, co umożliwiłoby ewentualne powołanie ich na świadków i ustalenie szczegółów w zakresie dokonanych czynności.

Trzeba też wskazać, że koszty wykonania orzeczenia przepadku są ponoszone przez skazanego – art. 38 ust. 8 u.o.z.⁶² Ustawa nie określa jednak, w jakim trybie koszty te są ustalane, orzekane ani też egzekwowane. Jest to niewątpliwy mankament tej ustawy. Przepis ten nie stanowi o możliwości bezpośredniego i szybkiego uzyskania pokrycia tych kosztów przez organizację od skazanego, co również należałoby usprawnić w taki sposób, aby organizacje miały realne szanse i możliwość odzyskania poniesionych kosztów w krótkim czasie od ich wydatkowania.

⁶⁰ Zob. wyrok WSA w Szczecinie z 22 VI 2023 r., sygn. akt II SA/Sz 334/23, LEX nr 3582952.

⁶¹ W doktrynie podkreśla się, że wymogi formalne protokołu budzą uzasadnione wątpliwości, z uwagi na brak wymogu podpisania protokołu przez osobę przekazującą zwierzę i je przyjmującą. Jest to o tyle istotne, że *de facto* protokół z przekazania zwierzęcia jest jedynym prawnie wskazanym dokumentem z całego ciągu czynności podejmowanych w wykonaniu orzeczenia sądu. G. Manjura-Niskiewicz, *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2022, Legalis.

⁶² Wyrok WSA w Rzeszowie z 14 X 2021 r., sygn. akt II SA/Rz 862/21, LEX nr 3294149.

Zagadnieniem, na które należy zwrócić uwagę, jest również kwestia określenia, czy przepisy wykonawcze odnoszące się do przypadku zwierzęcia, a więc omówiony powyżej przepis art. 38 u.o.z., znajdzie zastosowanie tylko do przypadków, kiedy doszło do orzeczenia przypadku zwierzęcia wyłącznie na podstawie ustawy czy też na podstawie innych ustaw, np. Kodeksu karnego? Nie jest to oczywiste. Część przedstawicieli doktryny uznaje, że orzeczenie przypadku – niezależnie od tego, na jakiej podstawie doszło do jego orzeczenia – następuje w oparciu o art. 38 u.o.z.⁶³ Inni twierdzą, że orzeczenie przypadku zwierzęcia dokonywane w oparciu o art. 38 u.o.z. dotyczy wyłącznie przypadków jego orzeczenia na podstawie jej przepisów. Wykonanie przypadku zwierzęcia orzeczone na podstawie przepisów Kodeksu karnego powinno być z kolei wykonane zgodnie z art. 187 Kodeksu karnego wykonawczego⁶⁴.

Wątpliwości te jednoznacznie rozwiązał SN, który orzekł, że „[p]rzewidziany w art. 38 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn. Dz.U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002 ze zm.) tryb wykonania środka karnego przypadku zwierzęcia odnosi się do każdego orzeczenia takiego środka karnego, bez względu na podstawę jego zastosowania, jeżeli ustawa penalizująca czyn, za który przewiduje się taki przypadek, wyraźnie wskazuje, że dotyczy on zwierzęcia, chyba że zakłada ona jednocześnie inny tryb jego wykonania, albo równie wyraźnie przyjmuje, że jest to jednak przypadek «rzeczy». Ponieważ ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (tekst jedn. Dz.U. 2005 r. Nr 127, poz. 1066 ze zm.) nie przewiduje powyższych wyłączeń, przypadek psa rasy chart lub mieszańca tej rasy, orzeczony w ramach skazania za przestępstwo określone w tej ustawie, podlega wykonaniu na zasadach wskazanych w ustawie o ochronie zwierząt. Jest to pogląd trafny i słusznie został aprobowany w doktrynie”⁶⁵.

Warto zaznaczyć, że jeżeli sąd nie orzeknie w trybie art. 35 ust. 3 u.o.z. przypadku zwierzęcia, odebrane zwierzę podlega zwrotowi – art. 7

⁶³ K. Postulski, M. Siwek, *Przypadek w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, s. 323, 333 i n.; M. Siwek, *Wykonanie przypadku i nawiązki na rzecz Skarbu Państwa*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 10, s. 66.

⁶⁴ W. Radecki, *Ustawy: o ochronie zwierząt, o doświadczeniach na zwierzętach – z komentarzem*, Warszawa 2007, s. 185; M. Goetel, „Czasowe odebranie” oraz „przypadek” jako szczególne środki prawnej ochrony zwierząt, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13, s. 135–147; R. Stec, *Postępowanie z chartami i ich mieszańcami, co do których sądy powszechne orzekły ich przypadek na rzecz Skarbu Państwa*, w: *Europeizacja prawa ochrony środowiska*, pod red. M. Rudnickiego, A. Haładyja, K. Sobieraj, Lublin 2011, s. 294.

⁶⁵ Uchwała SN z 20 VI 2012 r., sygn. akt KZP 4/12, OSNKW 2012, nr 7, poz. 72.

ust. 6 u.o.z.⁶⁶ Stanowisko takie potwierdzone zostało w orzecznictwie⁶⁷. Ponadto jak wskazał WSA w Białymstoku, wynik toczącego się postępowania karnego i zgromadzone podczas niego dowody mogą mieć znaczenie w postępowaniu o odebranie zwierzęcia, ale nie będą przesądzały wprost o tym, czy wydana decyzja administracyjna w przedmiocie odebrania zwierzęcia była legalna i prawidłowa⁶⁸.

Podsumowanie

Jak wykazano wyżej, proces dereifikacji zwierząt na gruncie prawa przebiegł pomyślnie. Obecnie są one traktowane podmiotowo, mają zagwarantowaną opiekę i ochronę prawną, co należy ocenić pozytywnie. Jednakże choć na przestrzeni kilku ostatnich lat prawna ochrona zwierząt przeszła znaczną rewolucję, niezbędne jest stałe dostosowywanie obowiązujących przepisów do zmieniających się realiów.

Jednym z podniesionych postulatów jest poszerzenie stosowania przepadku na wszystkie zwierzęta będące własnością sprawcy czynów zabronionych omówionych w niniejszym artykule. Niezbędne jest również doprecyzowanie przepisów i wyartykułowanie wprost konieczności orzekania przepadku zwłok zwierzęcia, a także doprecyzowanie samej procedury wydania zwierząt podlegających przepadkowi poprzez uszczegółowienie danych zawartych w protokole przekazania m.in. o dane osób biorących udział w takim zdarzeniu, a także określenie minimalnych warunków, jakie powinny spełniać organizacje i podmioty, którym zwierzęta są wydawane. Zasadny wydaje się również postulat poszerzenia katalogu obligatoryjnego orzekania przepadku zwierząt o psy rasy agresywnej trzymane bez zezwolenia oraz w sytuacji prowadzenia hodowli bez właściwego zezwolenia.

Zwierzęta jako istoty żyjące, czujące i cierpiące powinny mieć zagwarantowane należyte prawa. Człowiek jest im winien poszanowanie,

⁶⁶ Taki wynik postępowania karnego jest możliwy, gdy postępowanie zostało umozłone lub zapadnie wyrok uniewinniający albo/lub zapadnie wyrok skazujący za przestępstwo z art. 35 ust. 1 u.o.z., a sąd jednoznacznie uzna, że nie ma potrzeby orzekania przepadku. Zob. M. Goetel, „Czasowe odebranie”..., s. 145.

⁶⁷ Zob. postanowienie NSA z 28 VII 2022 r., sygn. akt I OZ 303/22, LEX nr 3406542, zgodnie z którym zwierzę podlega zwrotowi, jeśli sąd powszechny nie orzeknie o przepadku zwierzęcia w trybie art. 35 ust. 3 u.o.z., a także jeżeli postępowanie karne w tej sprawie zostanie umorzone.

⁶⁸ Wyrok WSA z 27 IV 2023 r., sygn. akt II SA/Bk 157/23, LEX nr 3559267.

ochronę i opiekę. Jako ich właściciel nie jest jednak dysponentem ich życia. Władza właściciela zwierzęcia nie powinna być uznana za absolutną i nie powinna rozciągać się na przypadki uzależnienia możliwości uśmiercenia cierpiącego zwierzęcia od woli właściciela. Jak wskazał SN, takie działanie wskazywałoby na przedmiotowe traktowanie zwierząt⁶⁹. „Źródłem ochrony zwierząt są moralne obowiązki człowieka wobec istot od niego zależnych, nie zaś prawa przynależne indywidualnie oznaczonemu zwierzęciu. [...] interpretacja prawa, w tym samej ustawy o ochronie zwierząt może zacząć zmierzać w kierunku wykazywania, że istotą ochrony zwierząt jest ich wartość sama w sobie jako istot żyjących, zdolnych do odczuwania cierpienia”⁷⁰. Skoro człowiek jest odpowiedzialny za dobrostan zwierząt, powinien ponosić odpowiedzialność za swoje działania i zaniechania, należy więc poddać pod rozagę podniesienie surowości kar orzekanych w sprawach przeciwko zwierzętom. Powinno się również dążyć do częstszego stosowania orzekania przepadku zwierzęcia. Jak bowiem wynika z analizy praktyki orzeczniczej sądów i prokuratur w sprawach dotyczących przestępstw wobec zwierząt w latach 2017–2019, przygotowanej przez Stowarzyszenie Pełne Klatki, środek ten zastosowano jedynie w przypadku 21,5% analizowanych spraw, co może wzbudzać uzasadnione wątpliwości, gdyż większość zwierząt, w stosunku do których dopuszczono się przestępstwa, pozostaje pod opieką swoich oprawców⁷¹.

Za zasadny należy uznać aktualny kierunek orzecznictwa sądowego, zgodnie z którym za ciężkie przestępstwa przeciwko prawom zwierząt coraz częściej orzekane są kary o charakterze izolacyjnym⁷².

BIBLIOGRAFIA

- Białocerkiewicz J., *Status prawny zwierząt. Prawa zwierząt czy prawna ochrona zwierząt*, Toruń 2005.
- Fundacja Czarna Owca Pana Kota, Stowarzyszenie Ekostraż, *Filantropi czy złodzieje? O czasowym odbieraniu zwierząt. Raport z monitoringu*, Wrocław–Kraków 2019,

⁶⁹ Postanowienie SN z 14 IX 2022 r., sygn. akt V KK 334/22, LEX nr 3487767.

⁷⁰ K. Kuszlewicz, *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019, s. 59–60.

⁷¹ Stowarzyszenie Otwarte Klatki, *Analiza praktyki orzeczniczej sądów i prokuratur w sprawach dotyczących przestępstw wobec zwierząt w latach 2017–2019*, Poznań 2021, https://storage.googleapis.com/otwarteklatki-wp-media/sites/1/2021/12/raport_ROZ.pdf (dostęp: 17 IX 2022).

⁷² Postanowienie SN z 2 VI 2022 r., sygn. akt I KK 185/22, LEX nr 3398796.

- <https://czarnaowca.org/wp-content/uploads/Czarna-Owca-Filantropi-Czy-Zlodzieje.pdf> (dostęp: 5 X 2023).
- Gądzik Z.B., *Środki karne, przepadek zwierzęcia i nawiązka w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 3, s. 75–95.
- Goettel M., „Czasowe odebranie” oraz „przepadek” jako szczególne środki prawnej ochrony zwierząt, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13, s. 135–147.
- Goettel M., *Sytuacja zwierzęcia w prawie cywilnym*, Warszawa 2013.
- Habuda A., Radecki W., *Przepisy karne w ustawach o ochronie zwierząt oraz o doświadczeniach na zwierzętach*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 5, s. 21–35.
- Janiak P., *Czasowe odebranie zwierząt w trybie administracyjnym – podstawowe zagadnienia*, „Casus” 2019, nr 1, s. 45–49.
- Jastrzębski L., *Prawo ochrony środowiska w Polsce*, Warszawa 1990.
- Jedlecka W., *Z problematyki własności zwierząt*, w: *Własność w prawie i gospodarce*, pod red. U. Kaliny-Prasznic, Wrocław 2017, s. 145–159.
- Karaś D., „Niech zwierzęta mają prawa!” *Monitoring ścigania oraz karania sprawców przestępstw przeciwko zwierzętom*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2017, t. 108, s. 17–30.
- Kozłowska P., Szwarczyk M., *Prawnokarna ochrona zwierząt*, „Zamojskie Studia i Materiały” 2000, nr 1, s. 59–69.
- Kruk, E. *Legal Status of Animals in Poland. Status prawny zwierząt w Polsce*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, nr 30(3), s. 119–131.
- Kuszelewicz K., *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019.
- Kuszelewicz K., *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Łętowska E., *Dwa cywilnoprawne aspekty prawa zwierząt: dereifikacja i personifikacja*, w: *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej*, pod red. A. Szpunara et al., Łódź 1997, s. 71–92.
- Misiewicz J., *Odpowiedzialność karna za naruszenia przepisów ustawy o ochronie zwierząt i o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych. Część I, „Życie Weterynaryjne” 2020, nr 3, s. 150–154.*
- Mozgawa M., *Komentarz do niektórych przepisów ustawy o ochronie zwierząt*, w: *Pozako-deksove przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz*, pod red. M. Mozgawy, Warszawa 2017, s. 41–101.
- Nałęcz A., *Ochrona zwierząt a postęp cywilizacyjny*, w: *Wpływ przemian cywilizacyjnych na prawo administracyjne i administrację publiczną*, pod red. J. Zimmermanna, P.J. Suwaja, Warszawa 2013, s. 673–686.
- Nazar M., *Normatywna dereifikacja zwierząt – aspekty cywilnoprawne*, w: *Prawna ochrona zwierząt*, pod red. M. Mozgawy, Lublin 2002, s. 129–153.
- Pazdan M., *Podmioty stosunków cywilnoprawnych – zagadnienia ogólne*, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, pod red. M. Safjana, Warszawa 2012, s. 1021–1044.
- Postulski K., Siwek M., *Przepadek w polskim prawie karnym*, Kraków 2004.
- Radecki W., *Ustawa o ochronie zwierząt. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Radecki W., *Ustawy: o ochronie zwierząt, o doświadczeniach na zwierzętach – z komentarzem*, Warszawa 2007.
- Rogala-Walczyńska S., *Prawnokarne aspekty przestępstwa znęcania się nad zwierzętami*, w: *Znęcanie się*, pod red. M. Mozgawy, Warszawa 2020, s. 537–573.

- Rudy M., *Traktat o uśmiercaniu zwierząt*, Warszawa 2019.
- Siwek M., *Wykonanie przepadku i nawiązki na rzecz Skarbu Państwa*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 10, s. 59–82.
- Skuczynski P., Zientara A., *Prawnokarna ochrona zwierząt a filozoficzny i teoretyczno-prawny problem wartości i praw podmiotowych*, w: *Status zwierzęcia. Zagadnienia filozoficzne i prawne*, pod red. T. Gardockiej, A. Gruszczyńskiej, Toruń 2012, s. 200–227.
- Smaga Ł., *Ochrona humanitarna zwierząt*, Białystok 2010.
- Stec R., *Postępowanie z chartami i ich mieszańcami, co do których sądy powszechne orzekły ich przepadek na rzecz Skarbu Państwa*, w: *Europeizacja prawa ochrony środowiska*, pod red. M. Rudnickiego, A. Haładyja, K. Sobieraj, Lublin 2011, s. 289–301.
- Stowarzyszenie Otwarte Klatki, *Analiza praktyki orzeczniczej sądów i prokuratur w sprawach dotyczących przestępstw wobec zwierząt w latach 2017–2019*, Poznań 2021, https://storage.googleapis.com/otwarteklatki-wp-media/sites/1/2021/12/raport_ROZ.pdf (dostęp: 17 IX 2022).
- Zakrzewski P., *Przesłanki interwencyjnego odbioru zwierzęcia w trybie art. 7 ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt w odniesieniu do instytucji kolizji obowiązków z art. 26 § 5 k.k.*, „Probacja” 2021, nr 4, s. 15–34.
- Zientara A., *Udział organizacji społecznych w postępowaniach o wykroczenia z ustawy o ochronie zwierząt*, w: *Sprawiedliwość dla zwierząt*, pod red. nauk. B. Błońskiej, W. Gogłozy, W. Klausy, D. Woźniakowskiej-Fajst, Warszawa 2017, s. 166–178.